

a láhev dobrého vína s klubovní etiketou. Autor vítězné stavby navíc dostane starý výtisk věstníku *Za starou Prahu* z nejslavnější éry Klubu před sto lety. Přestože, jak je zřejmé, se udělení Ceny nepojí s žádnou peněžní částkou, ještě se snad nestalo, že by si ji některý architekt nepřišel převzít. Od šestého ročníku finalisty i laureáty vyzýváme, aby při aktu udělení diplomu osvětlili své pojetí odměněné novostavby a aby se přitom obzvláště zaměřili na památkářské a kontextuální aspekty svého řešení. Zajímavá rozprava v tom ohledu proběhla například mezi architekty Projektilu a profesorem Ladislavem Lábusem v roce 2009 a neméně pamětihodně o svém mostě v Jaroměři vloni promluvil emeritní profesor technické univerzity v Čáchách Mirko Baum. „*Pracuji-li v historickém prostředí, projektuji s vědomím, že tu už přede mnou někdo byl,*“ vyslechli jsme od bývalého příslušníka legendární liberecké Školky Sial jímavá slova.²¹

Když píšu o tom, jak se k Ceně Klubu Za starou Prahu za novou stavbu v historickém prostředí stavějí architekti – a oni k ní evidentně přistupují s respektem –, odhaluji tak druhý důležitý záměr, s jakým jsme před patnácti lety s Kateřinou Bečkovou a Richardem Biegelem uvedli náš podnik na scénu. Slibovali jsme si od něj, že vytvoří platformu pro kulturnější dialog mezi památkářskou a architektonickou obcí. Osobně se domnívám, že takový dialog potřebujeme, a věřím tomu, že ještě víc ho potřebují naše stará sídla, vesnice a města, jejichž památky pokládám za náš největší národní poklad. Nastane-li situace, kdy do prostředí těchto obcí musí vstoupit novostavba, pak má oběma stranám záležet na tom, aby takové dílo své prostředí nejen nedegradovalo a nezkažilo, nýbrž opravdu obohatilo. Dialog, jaký by k takovému dobrému výsledku vedl, však dnes mezi stranou architektů a stranou památkářů většinou neprobíhá a podle toho také u architektonické tvorby pro naše staré obce vypadají mnohé její výsledky. Žádána z obou stran se nesnaží vcítit se do stanovisek té druhé, jejich vzájemný vztah je plný nepochopení a podezřavosti. Nejvíce se podobá vzájemnému ostřelování.²² Žádná z obou stran jako by nechápala, že nejedná s nepřítelem, nýbrž se svým nejbližším spojencem. Rodí-li se přesto v takových poměrech novostavby, jaké mají právo aspirovat v naší Ceně na vysoké hodnocení, pokládám to ve stávajících poměrech téměř za zázrak.

Myslím, že by mi všichni členové Domácí rady dali zapravdu, kdybych řekl, že výsledky naší Ceny nechceme nikomu vnucovat. Stejně tak se ale domnívám, že by vůbec nebylo špatné, kdyby oceněné stavby sloužily jako dobrý příklad pro své následovnice. Aby však opravdu mohly figurovat jako vzor, k tomu by se snad hodilo vystopovat nějaký trend, jaký většina z nich sleduje nebo jaký sledují porotci naší Ceny v jejich posuzování. Já cítím, že takový trend skutečně existuje. Významné osobnosti, které náš podnik soustavně sledují, se však v jeho postižení výrazně liší. Profesori Ivo Hlobil a Emil Píkrýl mi v kuloárových diskusích několi-

krát sdělili, že naše Cena pravidelně oceňuje stavby střídme a konzervativně pojaté. Ve skvělém dopisu, který jsme nedávno otiskli v našem věstníku,²³ nám naopak profesor Václav Girsy vytýká, že máme sklon vyhledávat novostavby vůči svému prostředí kontrastní.

Neodvážuji se rozsoudit zde, jaké z obou těchto stanovisek se více blíží k pravdě. Přesto si však za příkladnou dovolím označit cestu, jakou se každý rok dobíráme svých rozhodnutí. Je to cesta dialogu. Jakkoli ostře se naše názory střetávají, ještě se nestalo, že bychom se nesnažili hledat východisko přijatelné pro všechny a že bychom se z posuzování rozcházeji ve zlém. Pochopiv se snažíme pochopit hlediska druhých, nikdo z nás se nad ostatní nevyvyšuje. Jako bychom všichni cítili, že ta nejobtížnější definovatelná kritéria úspěšného vstupu novostavby do historického prostředí – kritérium architektonické kvality a kritérium kontextuálnosti – se vždy silně spínají se subjektivností úsudku a že nejlepší východisko z osidel tohoto subjektivismu opět nabízí diskuse a dialog.

Rostislav ŠVÁCHA

■ Poznámky

21 Most přes Labe v Jaroměři, dílo Mirko Bauma a Davida Baroše, postoupil do finále dvanáctého ročníku Ceny.

22 Egyptolog Jan Assmann klade do protikladu memorování pravd, které bylo typické pro staré civilizace Egypta nebo Mezopotámie, a kritickou debatu o pravdě, jaká se rozvinula v klasickém Řecku. Podstatný rys kritické debaty o pravdě spočívá v tom, že se důkladně seznámíme s tezemi protivníka a pak se na ně pokusíme odpovědět; tento proces Assmann nazývá řeckým slovem *hypolepse*; „*ukázný obrat k minulým textům*“. Srov. Jan Assmann, *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvíjených kulturách starověku*, Praha 2001, s. 221–243. V dnešní debatě mezi architekty a památkáři se naproti tomu spíše setkáváme s memorováním pravd beze snahy poznat důkladněji názory druhé strany a kvalifikovaně pak na ně odpovědět; *k hypolepsi* má tato debata hodně daleko, a to na obou stranách.

23 Dopis prof. Václava Girsy k Ceně Klubu Za starou Prahu, *Za starou Prahu: Věstník Klubu Za starou Prahu* XLV (XVI), 2015, č. 3, s. 27–32.

Novodobý padesátiletý archeologický výzkum Vyšehradu. Na okraj monumentální publikace

MOUCHA, Václav; NECHVÁTAL, Bořivoj; VARADZIN, Ladislav a kol. *Vyšehrad. Knížecí a královská akropole. Svědectví archeologie*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., 2015. 960 s. ISBN 978-80-87365-84-7.

V roce 2016 se uzavřel rozsáhlý padesátiletý archeologický výzkum Vyšehradu jako druhá celistvá etapa výzkumu této významné národní kulturní památky. V roce 1966 zadaný úkol úzce souvisel s tehdejší situací památkové péče v Praze. Ředitelování Zdislava Buřivala na Pražském středisku státní památkové péče a ochrany přírody (PSSPOP) v té době charakterizoval koncepční přístup při řešení památkových problémů, dokončilo se organizační vytvoření Střediska jako odborného orgánu státní památkové péče a Památkové rady jako jeho poradního útvaru, uzavřel se Státní seznam nemovitých kulturních památek tehdy členěných na kulturní památky a objekty památkového zájmu aj. Památky v Praze byly již tehdy ve špatném stavebním stavu, formy údržby nedostatečné a využití památkových objektů bylo mnohdy nevhodné – hledaly se způsoby nápravy, jedním z příkladů byla obnova vnějších plášťů budov aj.

Nejvýznamnější památkové objekty byly prohlášeny za národní kulturní památky (NKP), v Praze šlo celkem o 20 objektů a areálů.¹ Všem byla věnována zvláštní pozornost, převážně je totiž charakterizoval nepříznivý stavební stav, u některých přitom byla situace složitá a nápravu podmiňovalo vyřešení řady problémů. Nej-složitější situace byla u dvou pražských NKP, a to u Novoměstské radnice a Vyšehradu. Proto u obou byly zřízeny komise pro jejich rehabilitaci – u Vyšehradu ještě navíc se subkomisí archeologickou. Jen zdánlivě byl tehdy Vyšehrad probádán a celistvě znám, ve skutečnosti u žádného ze zdejších objektů nebyl do té doby proveden stavebněhistorický průzkum, archeologický výzkum v letech 1924–1935/36 nebyl prezentován v plánové dokumentaci a chyběl celkový koncept řešení. Sešlé kapitulní domy byly nevhodně využité, obnově zchátralých hradebních zdí bránil jiný tvar novodobých cihel a nezájem o výrobu cihel vhodných. Existoval zde záměr na zřízení dalších tenisových hřišť a zejména nebezpečný byl politický tlak na umístování zemělých veřejných osobností na Vyšehradském hřbitově, který se měl řešit selekcí hrobů přímo na hřbitově, nebo na

■ Poznámky

1 Péčí o tyto památky byl v letech 1965–1967 pověřen autor tohoto příspěvku.

Obr. 1. Předválečný výzkum v letech 1924–1935/36 – objevené základy 3. gotického paláce.

Obr. 1. Vyšehradská keramika z objektů a vrstev: 1 – jáma 26/31; 2 – jáma 17/29; 3 – jáma 22/30; 4 – sáček č. 317/28; 5 – jáma 29/31; 6 – sáček č. 318/28.

Obr. 3. Překryv trikonchy, baziliky sv. Vavřince a budovy děkanství. Kresba: Ladislav Varadzin, 2014.

Obr. 4. Půdorys trikonchy objevené pod bazilikou sv. Vavřince. Kresba: Ladislav Varadzin, 2016.

archeologicky neprobádané ploše po jeho rozšíření. Situace vyústila v návrh dalšího archeologického výzkumu, jemuž však bránil dosud žijící účastník předválečného výzkumu Jiří Müller s tvrzením, že „vše bylo již prozkoumáno, nic nového nelze nalézt“. Pravdu měl i neměl. Rozsáhlost předválečného průzkumu dokládalo 168 beden jeho výsledků v depozitáři, ale základní otázky jako např. podoba Vratislavova kapitulního chrámu sv. Petra a Pavla či zdejší knížecí akropole zůstaly nezodpovězeny, další široké plochy Vyšehradu navíc nebyly zatím zkoumány. Činnost komise pro rehabilitaci NKP Vyšehrad nakonec v roce 1966 vyústila do záměru dalšího archeologického výzkumu, a to ve dvou usneseníh rady pražského národního výboru (NVP).² Primátor Prahy Ludvík Černý se na jejich základě obrátil s žádostí o archeologický výzkum Vyšehradu na Archeologický ústav ČSAV. Tehdejší ředitel ústavu, prof. Jan Filip, úkol přijal a šťastně jím pověřil archeologa Bořivoje Nechvátala. PSSPOP pak objednalo zpracování SHP u všech vyšehradských objektů.

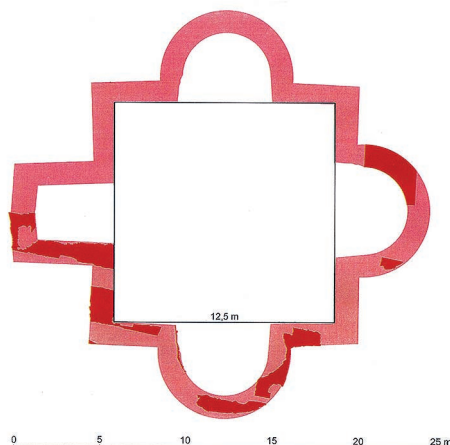
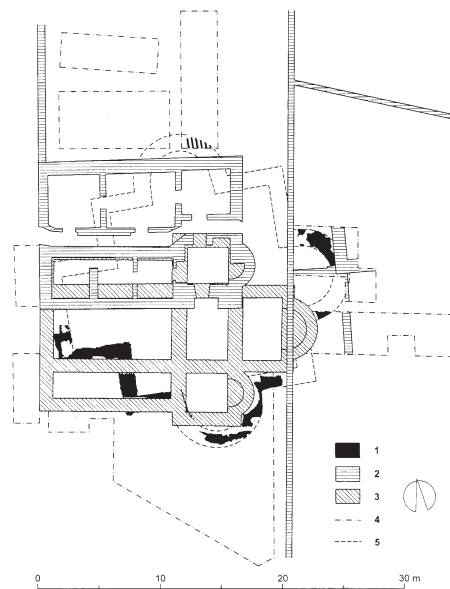
Padesátiletý výzkum Vyšehradu se realizoval ve čtyřech etapách. V první etapě 1966–1980 se B. Nechvátal na jedné straně zabýval Vyšehradem celkově v jeho předdějinném i historickém období,³ na druhé straně se soustředil na hlavní úkol – výzkum románské Vratislavovy baziliky z let 1070–1092. Další tři etapy výzkumu podpořily tři grantové úkoly ministerstva kultury.

V druhé etapě výzkumu 1981–1986 se B. Nechvátal zaměřil na poznání kapitulního chrámu sv. Petra a Pavla ve všech třech stavebních fázích. Vratislavův chrám byla dvouchórová trojlodní bazilika bez příčné lodi o rozměrech 57 × 17 m, ukončená na východě třemi apsídami a na západě apsidou v šíři hlavní lodi. Krypta z doby Vratislava II. a přemyslovských vládců té doby se nacházela na východě mezi dvěma věžemi („inter campinilia“). Vedle známého sarkofágu („rakev sv. Longina“) byl ve východní části hřbitov v roce 1974 nalezen další kamenný sarkofág. Vedle západní apsidy baziliky byly v roce 1984 objeveny základy válcové stavby, interpretované jako baptisterium. Za Vratislavova syna Soběslava proběhla druhá románská etapa chrámu, v následující raně gotické etapě došlo k prodloužení chóru a výstavbě západní předsíně. Za Karla IV. navázala na románský chrám vrcholně gotická bazilika s kaplemi při bočních lodích, s prostory

vesměs křížově klenutými. Husité Vratislavovu část vážně poškodili, takže postupně zanikla. Chrám byl poté přestavěn ke konci 16. a na začátku 18. století. Současnou tvář mu na přelomu 19. a 20. století dala novogotická úprava podle návrhu Josefa Mockera.⁴

V následující třetí etapě výzkumu 1987–2009 byly ve čtyřletém grantu MK ČR hodnoceny dvě románské stavby na Vyšehradě – fragmentárně stojící bazilika sv. Vavřince (se zde zjištěnou předchozí centrálou z 10. století) a rotunda sv. Martina. Podle určené metodiky se nejdříve vyhodnotily dosavadní archeologické výzkumy u obou hodnocených staveb, kterým pak byly věnovány dvě základní studie. Na ně navazují zprávy dalších spolupracovníků z hlediska ostatních oborů – přírodovědných (použití hornin u staveb, složení malt, metalurgie, demografie, antropologie v případě pohřebiště u baziliky sv. Vavřince) i umělecko-historických. Komplexně pojatý výzkum se tak zásadně liší od předválečného archeologického výzkumu. U rotundy sv. Martina, Nechvátalem bezpečně datované do poslední třetiny 11. století – do doby vlády Vratislava II. –, byl tak

podrobně objasněn její stavební vývoj, na výzkumu se už v této etapě podílejší Ladislav Varadzin zjistil při ní starší osídlení. Podrobně byla také posouzena bazilika sv. Vavřince, vzniklá za Vratislava II. v poslední třetině 11. století. Byla postavena na základech starší centrály z 10. století – podle tehdy neukončeného průzkumu s křížovým půdorysem a apsidiálním chórem. František Kašička a Bořivoj Nechvátal se pak věnovali rekonstrukci této stavby podle tehdy známého půdory-

■ Poznámky

2 Kibic Karel, Vyšehrad v nových perspektivách, *Staletá Praha III*, 1967, s. 187.

3 Shrnutí poznatků viz Bořivoj Nechvátal, *Vyšehrad*, Praha 1976.

4 Autor poznatky shrnul v publikaci Bořivoj Nechvátal, *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 2004. Recenze publikace viz Karel Kibic, *Kniha o archeologickém výzkumu chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, *Zprávy památkové péče* LXV, 2005, s. 531–533.

5

su.⁵ Celkové závěry z této etapy jsou shromážděny v souhrnné publikaci věnované oběma stavbám.⁶

Svou šíří záběru i rozsahem ty dřívější zcela překonala fáze čtvrtá, pětiletá etapa výzkumu 2011–2016, podpořená Grantovou agenturou ČR (2010–2015). Promítla se do rozsáhlé publikace, která se stala podnětem pro tento článek a která je věnována památce jednoho ze tří hlavních autorů, zemřelého archeologa Václava Mouchy (1933–2014). Její ústřední téma, vyšehradská akropole knížecí a královská, úzce souvisí s předdějinným a dějinným vývojem Vyšehradu, proto je třeba uvítat další prohloubení celkového výzkumu vyšehradského areálu, jak se promítlo i v rozvrhu publikace.

Po předmluvě je práce rozvržena do čtyř částí. V I. části je vyhodnocen archeologický výzkum na Vyšehradě z let 1924–2004, v části II. posouzeno prehistorické osídlení s archeologickými nálezy a jejich rozbořením. Část III. je věnována historickému období opět s archeologickými nálezy a jejich rozbořením a konečně ve IV. části je provedeno vyhodnocení nastřádaných poznatků. Připojen je seznam literatury (471 titulů), příloha s plánovou a fotografickou dokumentací a tři další samostatné přílohy – celkový plán výzkumů z let 1924–2004, rekonstrukční plán akropole v raném středověku (cca 980–1140) a rekonstrukční plán palácového okrsku Karla IV. (cca 1350). Závěrem jsou uvedeny medailony hlavních autorů Václava Mouchy, Bořivoje Nechvátala a Ladislava Varadzina.

Část I. je základem celého výzkumu, jsou v ní zařazeny kapitoly o archeologickém výzkumu na Vyšehradě

v letech 1924–2004 (B. Nechvátal), o archeologické sondáži georeliéfu s nadloží (L. Varadzin) a o geologickém podkladu Vyšehradu (J. Zavřel). Z předválečného výzkumu se dochovala kvalitní dokumentace (terénní deníky, skici, plány, unikátní fotografie a hmotné nálezy ve více než sto bednách). Sondy z něho jsou doplněny sondami z doby po roce 1966 – celkem jde o 114 sond o celkové výměře 0,6 ha. Vyšehradská skála je utvořena souvrstvím prvohorních mořských sedimentů řazených k letenskému souvrství ordoviku, projevila se na ní erozní činnost Vltavy i Botiče. Při hodnocení vyšehradské sídlištní vrstvy pravěké, raně středověké i průzkumu barokních terénních úprav opravil L. Varadzin dosavadní názor o téměř úplném zničení knížecí a královské akropole kvůli vyšehradské pevnosti a došel k závěru, že se zde původní terén naopak zachoval.

Ve II. části hodnotí V. Moucha prameny studia pravěkého osídlení Vyšehradu na základě výzkumů z jednotlivých let 1924–1936. Výzkumy i nálezy jsou bohatě doloženy fotograficky, plánově i měřicky s ukázkami keramiky a kostěné i kamenné štípané industrie. Zvláštní pozornost je věnována „nordickému hrobu“ objevenému v roce 1929 (V. Moucha, B. Stránská a R. Kyselý) a analýze kostí ze zdejších eneolitických sídlišť (R. Kyselý).

Rozsáhlá III. část publikace pak pojednává o historickém období Vyšehradu a archeologických nálezech z této doby s jejich rozbořením. L. Varadzin tu vyhodnotil zjištěné zahloubené objekty, stavební reliktu, nakupeňiny materiálu a povrchové úpravy terénu. V posuzované oblasti bylo nalezeno 88 zahloubených objektů

Obr. 5. Akropole přemyslovského hradiště se zjištěnou trikonchou na vrstevnicovém plánu Vyšehradu. Kresba: Ladislav Varadzin, 2016.

a ohnišť ze středověku až novověku – objekty v prostoru akropole zaznamenává obr. 8.1 (s. 202–203), následuje popis a vyhodnocení jednotlivých sond s fotografickou dokumentací. Pozornost se věnuje příkopu chránícímu akropoli na severní a východní straně, který zřejmě vznikl v době před vládou Vratislava II. U stavebních reliktů je zpracován katalog s desetidílnou strukturou. U druhého gotického paláce je citován stavebněhistorický průzkum F. Kašičky, podrobně jsou posouzeny první gotický palác (tzv. Staré purkrabství), tzv. Libušina lázeň, románský most, zachované úseky hradeb a ostatní stavební reliktu. Rozebírá se zde i barokní zbrojnice zbořená v roce 1930 a nálezy středověkého původu v nakupeninách stavebního materiálu.⁷ Významnými doklady dějinného vývoje Vyšehradu jsou hrobové nálezy, zpracované B. Stránskou a L. Varadzinem. Velmi četné jsou na Vyšehradě pozůstatky keramických výrobků (vyhodnoceny jsou tu značky na dnech nádob, nejstarší střepy pocházejí ze 6.–9. století), dochovaly se i zlomky středověké střešní krytiny, kachlů aj. K dalším nálezům patří středověké i novověké sklo, šperky a devocionálie, nože, sekerky, podkovy, knoflíky i ukázky textilní výroby. O pozůstatcích zdejší středověké metalurgie stříbra, zlata a dalších neželezných kovů pojednali L. Varadzin a J. Zavřel, archeologickou analýzu raně středověkých kostí provedl R. Kyselý, rostlinných zbytků z raného středověku a 19. století ze studny v kanovnické zahradě čp. 101 V. Čulíková.

Ve IV. části je provedeno vyhodnocení poznatků; tato část je rozvržena do čtyř hlavních kapitol – Pravěké osídlení Vyšehradu (V. Moucha), Akropole v raném středověku (L. Varadzin), Palácový okrsek Karla IV. (L. Varadzin) a Vyšehrad v pozdním středověku (B. Nechvátal).

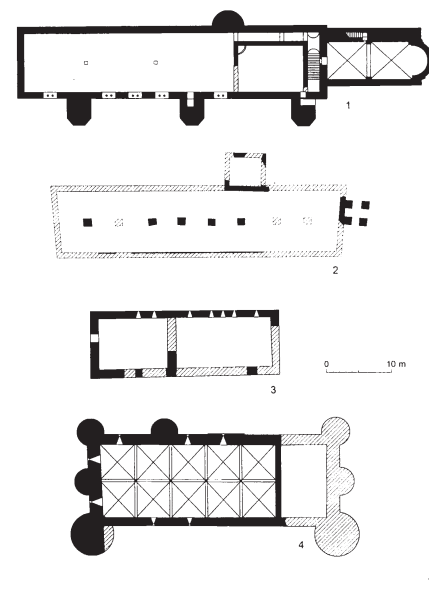
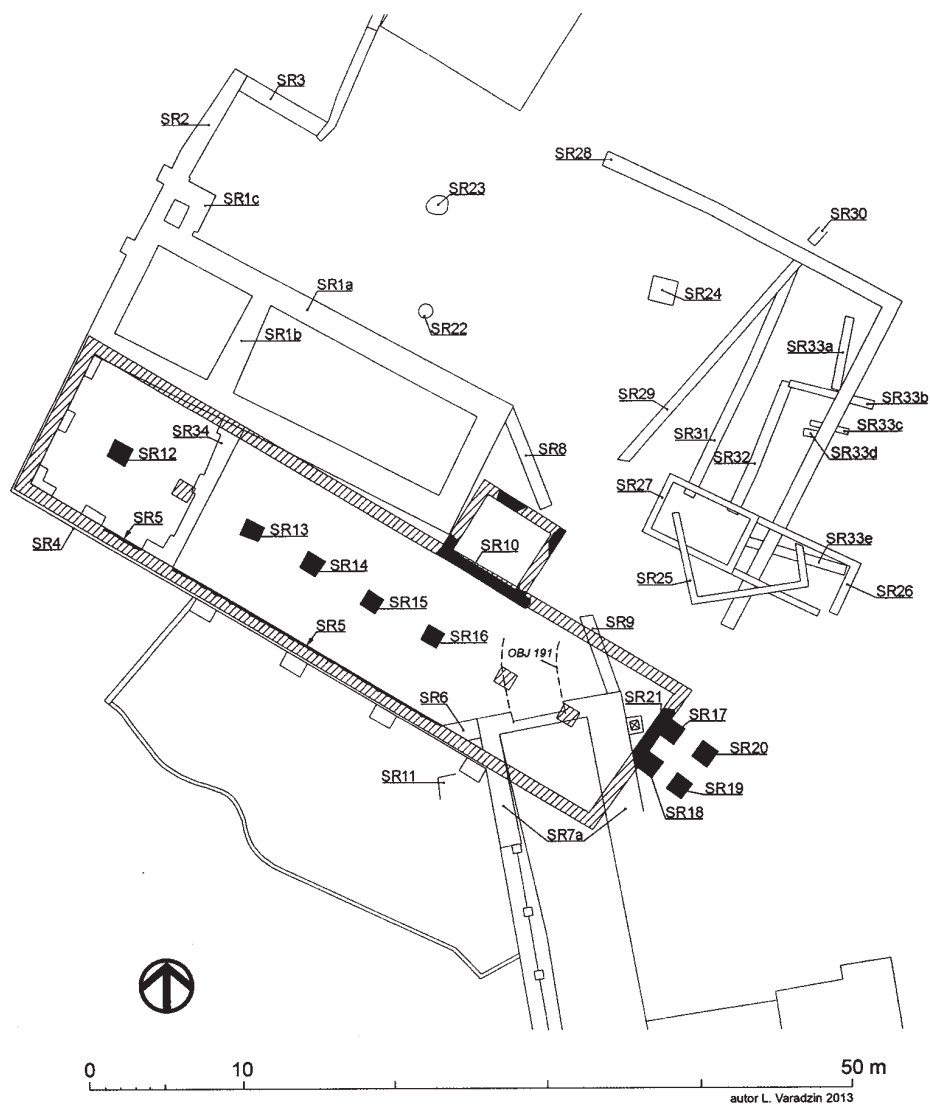
Pravěké osídlení bylo rozmístěno po celé ploše akropole, ale s místně různou intenzitou. Realizovalo se ve třech etapách zhruba do roku 2900 př. Kr., pak ale došlo k velké časové proluce. Až koncem 1. tisíciletí po Kr. vzniklo na Vyšehradě přemyslovské hradiště,

■ Poznámky

5 František Kašička – Bořivoj Nechvátal, Otonská architektura na Vyšehradě a její rekonstrukce, *Umění* XXIV, 1976, s. 429–433.

6 Bořivoj Nechvátal et al., *Rotunda sv. Martina a bazilika sv. Vavřince na Vyšehradě: archeologický výzkum*, Praha 2009. Recenze: Karel Kibic, Nová kniha o archeologickém výzkumu na Vyšehradě, *Zprávy památkové péče* LXX, 2010, s. 370–372.

7 Plán nakupenin, povrchové terénní úpravy, podlahy a dlažby je uveden na obr. 10.1 (s. 284–285).

Obr. 6. Hypotetická rekonstrukce románského kamenného paláce. Kresba: Ladislav Varadzin, 2014.

Obr. 7. Porovnání půdorysů románských paláců v českých zemích: 1 – Pražský hrad; 2 – Vyšehrad; 3 – Olomouc; 4 – Roudnice nad Labem. Zpracoval: Ladislav Varadzin, 2016.

ale jeho raně středověká akropole patřila dosud k nejméně poznaným kapitolám Vyšehradu. Podle výzkumu L. Varadzina se nacházela v jihozápadní části hradiště na ostrožně nad Vltavou s hlíněným valem na východní a severní straně. V té době (cca 980–1070) stála v jejím centru velká dřevěná stavba s kůlovou konstrukcí, na akropoli stála též rotunda sv. Jana Evangelisty. Při akropoli byly pod bazilikou sv. Vavřince objeveny základy velké centrální stavby z doby kolem roku 1000. Na Vyšehradě byla i významná mincovna.

Také druhou etapu, raně středověký Vyšehrad s knížecí akropolí (1070–1140), plně objasnil L. Varadzin. O velkolepou románskou přestavbu se zasloužil kníže a pozdější král Vratislav II. (1061–1092). Na Vyšehradě, Kosmasem v kronice označeném jako „hlavním hradu Čech“, dal kolem roku 1070 vybudovat exemptní trojlodní dvouchórovou baziliku sv. Petra a Pavla o rozměrech 53 × 17 m s papežovým ustanovením, „aby tento svatosvatý kostel byl uctíván a nazýván hlavou celé země“. V chrámu pak byli pohřbeni Vratislav II.

v roce 1092, Soběslav I. 1140 a Soběslav II. 1180. Dřevohlinité opevnění pravděpodobně nahradila opuková hradba na vápennou omítku s mostem přes příkop do baziliky. Akropole byla rozdělena na tzv. malé a velké nádvoří, jádrem panovnické rezidence na malém nádvoří byl postaven zděný jedno- až dvoupatrový palác o rozměrech 44,5 × 11,4 m, v přízemí dvoulodní a sklenutý na osm pilířů. Výstižné je tu Varadzinovo porovnání půdorysů románských paláců u nás, na Pražském hradě a v Olomouci jednoduchých, na Vyšehradě a v Roudnici n. L. (u paláce biskupského) dvoulodních. Za Vratislava II. byly postaveny i bazilika sv. Vavřince a rotunda sv. Martina. Ve třetí etapě (cca 1140–1348) došlo po opuštění Vyšehradu k jeho stagnaci, v roce 1322 věnoval Jan Lucemburský curia noster vyšehradskému děkanovi, ale Vyšehrad zůstal panovnickým majetkem.

Za Karla IV. poté doznal palácový okresek na Vyšehradě zásadní proměny. Nenavázalo se na rozpadlé stavby Vratislavovy rezidence a na jeho románský pa-

lác, ale na kamenně s cimbuřím ohrazeném hradě vznikly tři nové patrové budovy s malým obslužným nádvořím mezi 2. a 3. palácem a na severu ještě přízemní tzv. 4. palác. První palác dosud stojí jako tzv. Staré purkrabství, z ostatních se zachovaly jen sporé základy.⁸ Libušina lázeň vznikla později, hradu dominovala věž při východní bráně. V publikaci se neuvádí Karlovo architektonicky výjimečné západní navázání na Vratislavovu baziliku, které je však podrobně popsáno v publikaci z roku 2004.⁹ Pobožené budovy zaznamenalo na začátku 17. století především Sadelerovo velké a malé panoráma. Na malém panoramatu je zachycena část gotické hradby na východní straně hradu s erby panovníkových zemí, které L. Varadzin obdivuhodně určil z jejich náznakového zobrazení a z erbů na Staroměstské mostecké věži a hradě Točnicku. Zmíněná část hradeb se znaky však již neexistuje. Osudy Karlova vyšehradského hradu jsou popsány v epilogu – husité vtrhli na Vyšehrad a poničili zdejší kostely, kanovnické domy i hradby s věžemi. Panovnická rezidence na Vyšehradě už nebyla nikdy obnovena.

■ Poznámky

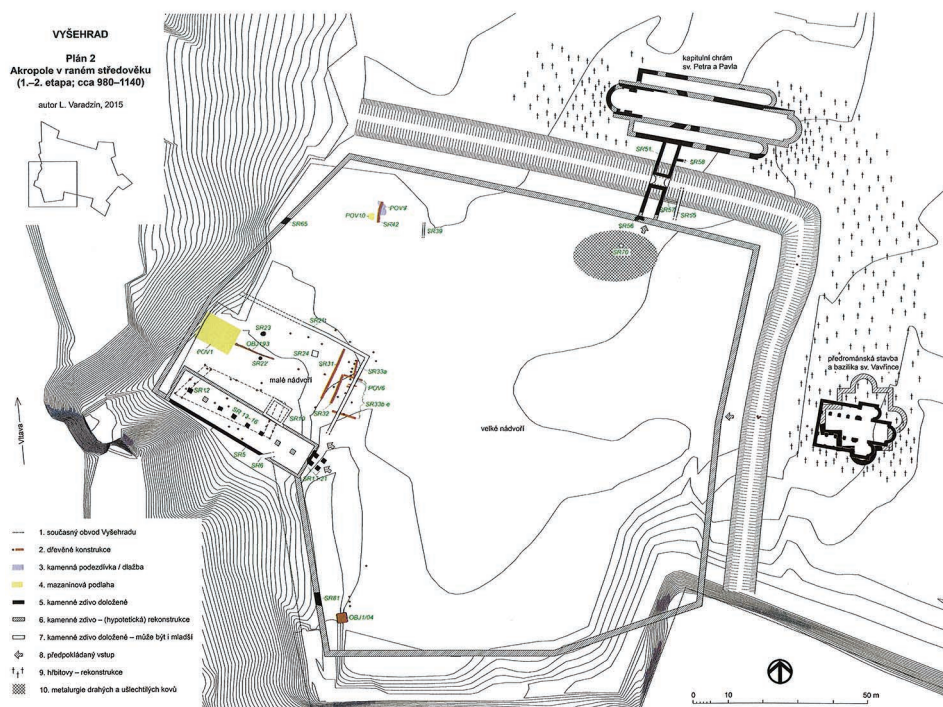
⁸ Půdorysné rozměry: 1. palác 33 × 9,5 m, 2. palác 50 × 9,5 m, 3. palác 27 × 9,5 m a tzv. 4. palác 22 × 9,5 m.

⁹ Bořivoj Nechvátal, *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě*, Praha 2004.

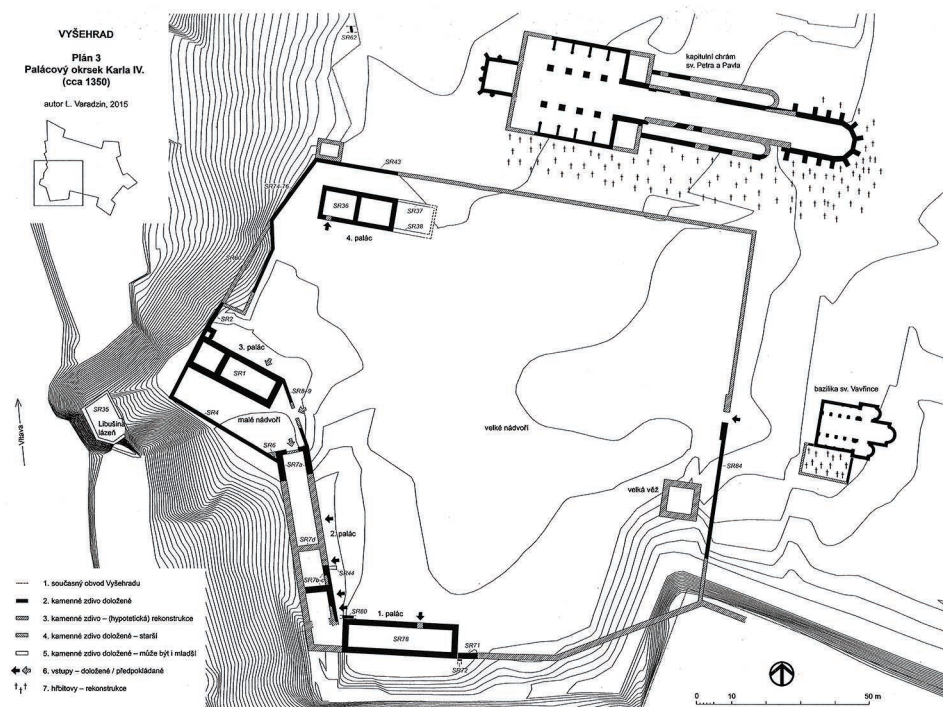
Obr. 8. Vyšehradská akropole v raném středověku (cca 980–1140). Kresba: Ladislav Varadzin, 2015.

Obr. 9. Pracovní rekonstrukce Vyšehradu ve druhé polovině 14. století za Karla IV. Kresba: Ladislav Varadzin, 2015.

O Vyšehradě v pozdním středověku a novověku pojednává B. Nechvátal v poslední kapitole IV. části. Oceňuje se tu rozsáhlá realizace opevnění Vyšehradu a Nového Města pražského, uskutečněná během dvou roků 1348–1350 a vyžadující velké soustředění pracovníků i množství kamenného materiálu: pracovní rekonstrukce Vyšehradu v polovině 14. století je uvedena na obr. 22.5 (s. 656). Palácový okřesek Karla IV. (jeho půdorys je zpřesněn v příloze na 3. plánu) se rozsahem shodoval s Vratislavovou rezidencí. Do vnějšího hradu se vstupovalo dvěma branami – na východě branou Pražskou nebo Jeruzalémskou, doplňovaly je fortna Podolská a fortna nad soutokem Botiče s Vltavou. B. Nechvátal podrobně popisuje události při opakování Vyšehradu husity v roce 1420 a při jeho dobytí Jiřím z Poděbrad v roce 1448, jež přispělo k jeho zvolení za českého krále v roce 1458. Na další dvě stěletí vznikly podmínky pro utváření zdejšího městského osídlení, sledované v kapitole Město hory Vyšehradu (jde o etapu let 1452–1653, plán je na obr. 22.33, s. 686). V roce 1452 dal nový purkrabí Jan Zajímač v pražských městech vyhlásit, že na Vyšehradě jsou zdarma parcely ke stavbě domů a že jeho noví obyvatelé nemusí platit žádné daně. Stavělo se pak v území vnějšího hradu a v Podvyšehradí. Obec sice nedostala žádná privilegia, ale měla svou vlastní samosprávu prokázanou existencí radnice, rychtáře jmenoval purkrabí. Už po Bílé hoře začalo úsilí zesílit opevnění Vyšehradu, jak v letech 1622 a 1623 nařídil císař Ferdinand II. Práce urychlil vpád Sasů v roce 1631 a ostřelování Švédů v letech 1639–1648 z Pankráce. Výstavba barokní pevnosti se pak popisuje v následujících kapitolách. Po odchodu Švédů v roce 1648 navrhl italský generál Raimund Montecuccoli v memorandu zaslaném do Vídně vybudovat v Čechách sedm pevností. V Praze měly stát dvě pevnosti – na Vyšehradě a na Strahově. Jeho spolupracovník, plukovník Josef Priami, navrhl nové opevnění Vyšehradu s královským palácem, kasárnami a mohutnou válcovou věží jako posledním útočištěm obránců. Terénní podmínky vedly k opevnění na pětiúhelném půdorysu s nárožními bastiony, předsunutým hornwerkem a vstupními branami – u hornwerku branou Tábořskou, u vlastní pevnosti branami Leopoldovou a Jeruzalémskou; pevnost ještě doplnila zbrojnice. Na výstavbě se podíleli Johann de Capauli, Carlo Lurago a Santini de Bossi. V letech 1741–1742 obsadili Vyšehrad Francouzi, kteří jeho opevnění vylepšili. Významnou akcí 19. století pak bylo rozhodnutí nejvyššího purkrabí Českého království hraběte Karla Chotka protnout Vyšehrad novou Tábořskou silnicí, při němž nahradila severní bránu empí-

8

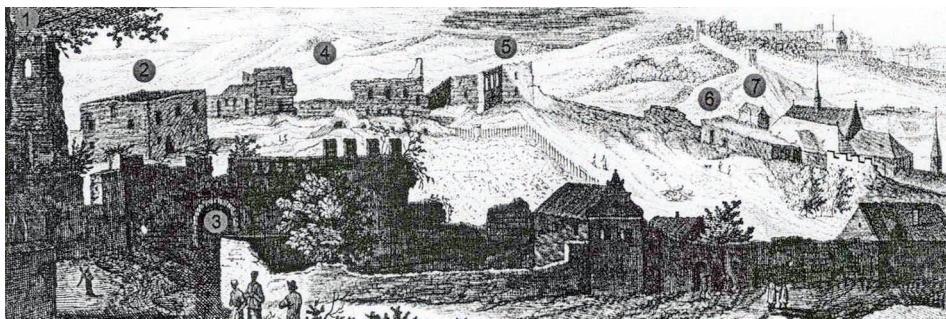

9

rová Cihelná brána podle návrhu inženýra Jana Weisse.

Při hodnocení publikace je třeba především ocenit, že přes její název „Vyšehrad – knížecí a královská akropole“ je celá problematika pojata široce, a to ze dvou důvodů a hledisek. Uzavření padesátiletého výzkumu Vyšehradu bylo jistě vhodné i nezbytnou příležitostí k jeho celkovému zhodnocení, ale také z hlediska metodiky výzkumu knížecí a královské akro-

pole bylo na místě posuzovat zdejší prehistorický a dějinný vývoj včetně předválečného výzkumu v letech 1924–1935/36 a posléze uvést zdejší události, v 15. až 19. století akropoli pozměňující. O zahájení druhé, široce založené etapy výzkumu Vyšehradu v roce 1966 se tolik nezasloužil tehdejší primátor Prahy Ludvík Černý, jako pražský odborný orgán státní památkové péče za vedení ředitele Zdislava Buřivala, který ji inicioval, a poté moudré přijetí úkolu Archeolo-

10

gickým ústavem ČSAV řízeným prof. Janem Filipem. Objednání výzkumu bylo jen kapkou v zásluhách, ty hlavní samozřejmě patří jeho zpracovatelům a realizátorům – hlavně Bořivoji Nechvátalovi a později Ladislavu Varadzinovi i Václavu Mouchovi s jejich spolupracovníky.

Předválečný výzkum byl zpracován ve veliké šíři, přesto plošně jen v omezeném rozsahu; postrádal celkové závěry a u některých nálezů nevedl k zásadním poznatkům. Jako příklad lze uvést odkrytí půdorysně pravoúhlých pilířů v letech 1928–1930 bez závěru, že jde o pilíře dvoulodního románského paláce. Samozřejmě se však metody novodobého archeologického výzkumu oproti výzkumu předválečnému zásadně liší v jeho současném propojení archeologických i historických pramenů s přírodní analýzou z hledisek antropologie, archeozoologie, archeobotaniky, dendrochronologie, geologie a v systematickosti výzkumu.

Přemyslovské hradiště na Vyšehradě bylo v nejstarší době na třech stranách chráněno srázy a na straně jihovýchodní s terénem pozvolně se svažujícím zajištěno hliněným valem někde před dnešní Leopoldovou branou. První knížecí akropole se nacházela už tehdy, v letech 980–1070, v jihozápadní části hradiště na ostrožně, chráněná ze dvou stran svahem nad Vltavou, na stranách východní a severní hliněným valem s příkopem. Mimořádný význam přemyslovského Vyšehradu prokazuje existence zdejší mincovny, pro ražbu mincí byla při archeologickém výzkumu objevena metalurgická dílna na výrobu zlata, stříbra a dalších ušlechtilých kovů. Byly tu raženy stříbrné denáry knížete Boleslava II. (967–999), Boleslava III. (999–1003), Jaromíra (1004–1012, 1033–1034) a Oldřicha (1012–1034). Na jednom z denárů Boleslava II. je vyryto VIZG (rad), což je nejstarší písemné sdělení o existenci Vyšehradu a jeho názvu.¹⁰

Je velká škoda, že denáry z vyšehradské mincovny nebyly ve fotografické dokumentaci uvedeny v publikaci, dokládají totiž mimořádný význam Vyšehradu v 10. století. Historických údajů o něm je kolem roku 1000 velmi málo, spolehlivá je jen zpráva Thietmara Merseburského o událostech v roce 1004, kdy zvon svolal lid do zbraně proti na Pražskému hradu pobývajícímu polskému Boleslavu I. Chrabrému. Nejstarší

činnost vyšehradské mincovny vyhodnotil také B. Nechvátal.¹¹ Už tehdy se přísně rozlišovalo, které stavby stály na akropoli a které v jejím sousedství – poloha mincovny, patrně nevelkého objektu, není přesně známa, ale spíše se nacházela na akropoli. V jejím vnitřním prostoru stála knížecí kaple, *předrománská rotunda sv. Jana Evangelisty*. Svědčí o tom zpráva z roku 1258 – „*capella rotunda in Wisegrad in curia sita*“. Podle této zprávy ji měl vysvětit sv. Vojtěch (vznikla by tedy před rokem 1000), později byla zasvěcena sv. Štěpánu. Při průzkumu zatím nebyla její poloha nalezena (archeologický výzkum byl dosud proveden v částečném rozsahu), L. Varadzin ji zřejmě právem umísťuje do vnějšího nádvoří akropole (obr. 20.9 na s. 602). Další stavbou nutně situovanou v akropoli byl knížecí palác. L. Varadzin objevil v centru akropole velkou budovu s kúlovou konstrukcí lichoběžného půdorysu o rozměrech přibližně 11 × 27,5 m a plošné výměře asi 303 m² – jen opatrně zmiňuje její shromažďovací funkci. Objekt připomíná sloupové stavby z 9.–11. století na některých říšských falcích, funkci knížecího paláce by mohla též potvrzovat její náhrada na daném místě románským dvoulodním palácem. Největším překvapením a zároveň potvrzením mimořádného významu Vyšehradu v době jeho první knížecí akropole je už zmíněný objev centrální stavby pod základy baziliky sv. Vavřince, zvláště po doplňujícím zjištění její složitější dispozice a velké plošné výměry. Už v této době byla knížecí akropole chráněna opevněním na shodných místech jako v době pozdější. K nejvýznamnějším výsledkům archeologického výzkumu této etapy Vyšehradu patří objevy velké dřevěné budovy na akropoli a půdorysně složitě centrály v sousedství akropole.

Nejvýznamnější éru Vyšehrad prožil ve druhém období knížecí akropole za Václava II. a jeho nástupců, kdy byl centrem panovnické moci (cca 1070–1140). Povědomí o jeho politickém významu však dosud neodpovídalo byt' jen rámcové představě zdejší akropole. Z předchozího výzkumu B. Nechvátala byl poznán Vratislavův románský výstavní chrám sv. Petra a Pavla, na jehož severní straně sídlila kapitula (jako tomu bylo i u chrámu sv. Víta na Pražském hradě); že hlavní budovou na akropoli byl knížecí palác, doložený kronikářským zápisem k roku 1119, nebylo pochyb, ale je

Obr. 10. Poničené vyšehradské hradby na tzv. malém Sadelerově panoramatu. Převzato z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sadeleruv_prospekt_komplet.jpg, vyhledáno 1. 9. 2017.

ho podoba nebyla známa. Ukázalo se, že se některé jeho části dochovaly, a po Varadzinově průzkumu se palác jeví jako v přízemí dvoulodní, patrně sklenutý na osm hranolových pilířů se sálovým prostorem v patře. Porovnání čtyř románských paláců u nás (na Pražském hradě a Vyšehradě, v Olomouci a Roudnici n. L.) by bylo možné ještě předestlat velkomoravský jednolodní palác v Mikulčicích. Další výstavba Vyšehradu v té době byla již uvedena v popisu publikace – valové opevnění akropole nahradilo kamenné s mostem přes příkop do chrámu sv. Petra a Pavla. Ostatní Vratislavovy stavby vznikly už mimo akropoli, na místě centrální trikonchy byla postavena bazilika sv. Vavřince, podle V. Mencla hirsauského typu,¹² a dále dosud stojící rotunda sv. Martina. Při hodnocení této kapitoly publikace je třeba uvést, že Varadzinem zjištěný románský palác na Vyšehradě je mimořádný objev a že jeho stavební objasnění je přesvědčivé – tím se také zjistila celková podoba Vyšehradu v hodnoceném období.

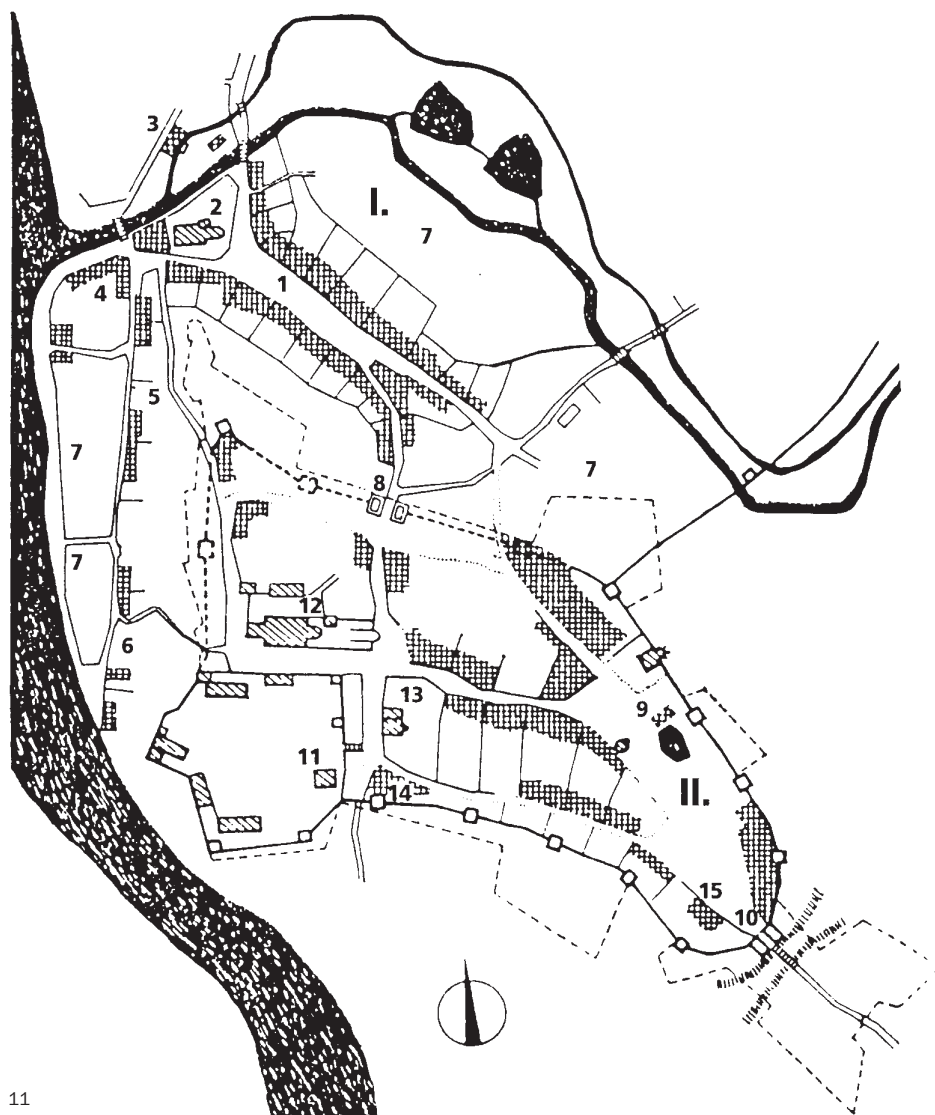
Také proměna Vyšehradu za Karla IV. uvedená v publikaci byla už výše popsána. Staré purkrabství (nově označeno jako 1. palác) bylo už dříve poznáno jako gotická část zde vzniklého hradu a při archeologickém výzkumu v letech 1929–1935/36 byly vykopány základy zdejších objektů z té doby. Výzkum však nebyl proveden v celém rozsahu a především chyběla shrnující rekonstrukce Karlova Vyšehradu jako gotického hradu. Podle nového výzkumu tvořily centrum akropole tři palácové objekty s malým nádvořím, na ohrožených stranách ji chránila vysoká hradba s cimbuřím, hlavní vstup s erby podřízených zemí pak vysoká věž. Velmi se oceňuje poznání erbů na vstupní hradbě, jen schematicky zachycené na Sadelerově malém prospektu. Ale celá evokace Královské akropole je mimořádně objevná. Karel IV. zajišťoval při přestavbě Pražského hradu i Vyšehradu hlavní správní budovu – královský palác. Jeho různý přístup na obou hradech se může jevit jako překvapující. Velký románský palác na Pražském hradě s nedostatečným osvětlením malými sdruženými okny už nevyhovoval, na jiných panovnických sídlech té doby by jistě byl zbořen a nahrazen pokročilejší novostavbou. Karel IV. se

■ Poznámky

10 Jarmila Hásková, Vyšehrad ve výpovědi nejstarších přemyslovských mincí, in: *Královský Vyšehrad III*, Praha 2007, s. 87.

11 Nechvátal (pozn. 9), s. 32.

12 Václav Mencl, *Praha*, Praha 1969, s. 18.

Obr. 11. Rekonstrukce Vyšehradu v 15. století. Kresba: Bořivoj Nechvátal, František Kašíčka, 1999.

hradu, stejně tak starší zástavby na místě dnešních kapitulních domů aj. Ovšem ani celá plocha akropole nebyla prozkoumána, např. stěžejní otázka knížecí rotundy sv. Jana Evangelisty zůstává otevřená.

Na významné archeologické objevy výzkumu je nyní nutné navázat dalšími úvahami a vědeckým badáním. Je třeba velmi ocenit, že oba hlavní badatelé B. Nechvátal a L. Varadzin k tomu už přistoupili, a to mj. u objevu základů centrální stavby z 10. století pod bazilikou sv. Vavřince. Po zjištění jejího podstatně většího rozsahu proti dřívější představě na ni upozornili v odborném tisku.¹³ Jedná se tu o vztah přemyslovského hradiště na Vyšehradě o rozloze asi 10 ha k pražskému hradišti už v době vzniku nad Vltavou ve druhé polovině 10. století. Hradiště bylo opevněné, zvláště jeho dvouhektarová akropole ohrazená asi 10 m širokým a 2 m hlubokým příkopem. Jeho mimořádný význam v té době prokazuje zdejší mincovna, patrně související s nadregionálním obchodem. Už v době Nechvátalova výzkumu v letech 1968–1970 byly pod bazilikou sv. Vavřince z doby mezi lety 1085–1092 objeveny základy předrománské stavby půdorysu prostého řeckého kříže. Při revizním průzkumu v letech 2011 a 2014 (ved. L. Varadzin, B. Nechvátal) se půdorys tohoto kostela ukázal větší a složitější, jako trikoncha s pravoúhlou lodí, třemi stejnoměrnými apsidami a na západní straně s pravoúhlou vstupní partií. 140 cm široké základní zdivo bylo vystavěno z lomových opukových desek skládaných do průběžných řádků, spojovaných vrstvami čistého jílu. Na podkladě přímého datování dvou vzorků malt byla stavba založena asi mezi lety 980–1000 za vlády Boleslava II. (972–999) a před nebo za episkopátu sv. Vojtěcha. Plošná rozloha 287 m² předčí všechny kostely s centrální dispozicí na českých hradištích, včetně rotundy sv. Víta na Pražském hradě (185 m²). Vysvětlení hledají oba autoři nálezů v zahraničních vzorech v západní, jižní nebo jihovýchodní Evropě, případně i na Předním východě. Ve vztahu k půdorysnému a prostorovému utváření kostela uvažují autoři o třech variantách, tj. že kostel byl byzantského typu, nebo byl napodobením čašského typu, či katedrálou sufragánního biskupství.¹⁴

■ Poznámky

13 Ladislav Varadzin – Bořivoj Nechvátal, Nové poznatky o předrománském kostele centrální dispozice na Vyšehradě (Předběžná zpráva), *Průzkumy památek* XIX, 2012, s. 170–176.

14 Zmíněnou problematikou se oba autoři zabývají v dalších, ještě nepublikovaných pracích: Ladislav Varadzin – Bořivoj Nechvátal, *An Unexpected Pre-Romanesque Architecture*

11

však rozhodl pro zachování starého paláce a palác nově řešil nástavbou na starý. Hodnotí se to jako projev Karlova památkového citění a hluboké úcty ke stavebníkům starého paláce, Přemyslovcům. Naopak na Vyšehradě se na románský palác nenavázalo a palác se řešil novou výstavbou při skladbě tří palácových budov. Rozdílný přístup byl nepochybně způsoben stavem paláce na Vyšehradě, velmi sešlého při jeho opuštění v letech 1140–1350.

V závěrečné kapitole doplnil B. Nechvátal poznání pozdně středověkého Vyšehradu a vyhodnotil jeho další stavební vývoj. Rozchvácení Vyšehradu husity v roce 1420 vedlo k zániku zdejší panovnické rezidence. Velmi přínosné jsou tu Nechvátalovy kapitoly o opanování Vyšehradu Jiřím z Poděbrad v roce 1448 a jeho přeměna na goticko-renesanční město. Do doby výstavby zdejší pevnosti bylo na Vyšehradě mnoho zřícenin starých staveb. Pevnost se budovala z cihel, ale zbrojnice se od roku 1655 stavěla z kamene zde se nacházející-

ho, což je ztráta z hlediska možnosti archeologického a stavebněhistorického poznání pobořených objektů. Vyšehradská pevnost jinak patří k našim nejvýznamnějším barokním pevnostem ze 17. století, a také k nejprobádanějším. Zbrojnice v roce 1927 vyhořela a byla pak zbořena. Při jejím boření se případně mohly nalézt architektonické články ze starších vyšehradských staveb, ale erby ze vstupní hradební brány by jistě nebyly přehlédnuty. V Nechvátalově kapitole je řada nových poznatků, např. k autorství Leopoldovy brány.

Při uzavření nového padesátiletého archeologického výzkumu Vyšehradu znovu přichází otázka, zda „všechno je prozkoumané a nic dalšího nelze už najít“. Všechny jeho etapy byly zaměřeny pouze na centrum Vyšehradu a poslední etapa na akropoli, jako další témata výzkumu zůstávají např. zjištění valového opevnění přemyslovského hradiště na jihovýchodní straně, poznání původní zástavby Města hory Vyše-

U první varianty předpokládají završení jednotlou klenbou opírající se o pilíře v koutech lodi nebo nasedající na obvodové zdvo prostřednictvím tromp či pendantů, kdy by byzantská tradice navázala na tradici cyrilometodějskou velkomoravského typu. U druhé varianty byla sice cášská kaple uvnitř oktogonální a navenek šestnáctiúhelná, s vnitřním ochozem v přízemí i patře, ale jako podnět pro trikonchu by svědčila o prvořadém významu Vyšehradu již v nejstarším knížecím období (J. Hásková a A. Pleszczyński předpokládají zdejší hlavní sídlo už za Boleslava II. a Jaromíra, 1009–1012).¹⁵ L. Varadin a B. Nechvátal zároveň připomínají kostel sv. Salvátora rádce Karla Velikého biskupa Theodulfa v Germigny-des-Prés, který má půdorys shodný s vyšehradským kostelem. Třetí varianta vychází z úsilí episkopátu sv. Vojtěcha o povýšení Prahy na metropoli – pražského biskupství na arcibiskupství, které by předpokládalo dvě sufragánní biskupství, a to v Olomouci a právě na Vyšehradě. Zdejší chrám by se tedy stavěl jako biskupský podřízeného biskupství, ale záměr zřízení pražské metropole se tehdy nezdařil. Předložené varianty předkládají oba autoři k dalším úvahám.

Je na místě znovu uvážit, jak to bylo v Praze s biskupstvím a biskupským kostelem. Boleslav II. vyslal do Říma poselstvo vedené jeho sestrou Mladou s žádostí o zřízení pražského biskupství. Mladina mise byla úspěšná, od papeže Jana XIII. získala v roce 973 zakládací listinu pražského biskupství a sama berlu s právem založit ženský klášter řehole sv. Benedikta. Ze dvou významných sakrálních budov na Pražském hradě byla za biskupský kostel zvolena rotunda sv. Víta, sice stavba menší, ale postavená sv. Václavem a spojená s místem jeho posledního odpočinku; bazilika sv. Jiří byla určena pro benediktinky, s jeho následnou úpravou a přístavbou kláštera.¹⁶ V roce 1039 přenesl kníže Břetislav ostatky sv. Vojtěcha do Prahy a umístil je v rotundě sv. Víta. Patrně s její přeměnou na biskupský kostel byla západní apsida nahrazena věží, jejíž přízemek byl přeměněn na mauzoleum sv. Vojtěcha a patro v knížecí tribunu spojenou novým schodištěm se severní apsidou. Známa zpráva z roku 1059 (1060) uvádí, že kníže Spytihněv viděl na svátek sv. Václava nedostatečnost rotundy, která nedokázala pojmut shromážděný lid, a dospěl k závěru nahradit ji velkou novostavbou s hroby obou světců¹⁷ – to však nemusí ještě znamenat, že velikost rotundy sv. Víta nebyla pro funkci biskupského kostela shledána nedostatečnou už dříve. Je možné, že již o půlstoletí dříve měl být vybudován nový biskupský kostel při zachování Václavovy rotundy sv. Víta, a to na Vyšehradě – to by byla ona objevená trikoncha (tuto hypotézu je možno označit jako čtvrtou variantu). Znovu je třeba připomenout její výjimečnost dispoziční i rozměrovou. Je však pravděpodobné, že se od tohoto záměru později ustoupilo a chrám byl jen rozestavěn. Připomenutí Theodulfova kostela v Germigny-des-Prés z roku 806

je na místě, vyšehradský chrám však měl být nesrovnatelně větší, ale k výstavbě rohových pilířů už patrně nedošlo. U kostela sv. Salvátora připomíná W. Koch byzantský vliv v jeho půdorysu řeckého kříže s kupolí nad křížením i v každém rohu.¹⁸ Jsou tu jistě další otázky, např. proč nebyl chrám situován uvnitř velké akropole, stejně jako o sto let později Vratislavova bazilika. Na akropoli však stála knížecí kaple sv. Jana Evangelisty a žádná jiná církevní stavba jí neměla konkurovat. Tato rotunda nemusela být skromnou centrálou jen s válcovou lodí a apsidou typu rotundy sv. Martina, mohla to být velkorysejší stavba blížící se rotundě sv. Víta. Dosud nebyly nalezeny žádné její pozůstatky, už se poukázalo na částečné plošné omezení průzkumu akropole i na úplné využití kamene ze řady v minulosti zde pobořených objektů při výstavbě zbrojnice.

Závěrem je možné znovu připomenout skeptickou úvahu archeologa účastného při výzkumu Vyšehradu v letech 1924–35/36, zda při dalším archeologickém výzkumu bylo možné něco nového objevit. Předložená publikace splnila hlavní úkoly svého zadání – zjistit, jakou podobu měly knížecí akropole ve své prvotní i druhé fázi a královský okrsek za Karla IV. Vyšehrad si jistě zasluhuje i další výzkum badatelský i archeologický. Závěrečná rozsáhlá a na dokumentaci tak bohatá publikace přesto skutečně důstojně ukončuje padesátiletý archeologický výzkum Vyšehradu – celoživotní dílo Bořivoje Nechvátala i objevný výzkum Ladislava Varadina a celé řady dalších badatelů.

Karel KIBIC

■ Poznámky

at Prague – Vyšehrad, Czech Republic, *Byzantinoslavica* LXXIV (v tisku, odevzdáno 2015).

15 Jarmila Hásková, Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století, *Sborník Národního muzea, řada A – historie* XXIV, 1975, s. 105–160. – Andrzej Pleszczyński, *Vyšehrad. Rezidence českých panovníků. Studie o rezidenci panovníka raného středověku na příkladu českého Vyšehradu*, Praha 2002.

16 Alžběta Merhautová, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971, s. 224.

17 „Anno 1059 dux Zpitiigneu de rotunda sancti (Viti) ecclesie.....ut...unam utrusque patronis magnam construeret ecclesiam.“ Srov. Pavel Zahradník, Chrám sv. Víta do doby Karla IV., in: Dobroslav Libal – Pavel Zahradník, *Katedrála sv. Víta na Pražském hradě*, Praha 1999, s. 12.

18 Wilfried Koch, *Evropská architektura*, Praha 1998, s. 69.

Seznámení s dendrochronologií

KYNCL, Josef. *Letokruhy jako kalendář i záznamník. Zajímavosti z dendrochronologie*. Praha: Grada Publishing, 2017, 143 s. ISBN 978-80-271-0198-6.

Obor dendrochronologie poskytuje již více než 20 let běžný datovací servis nejen pro pracovníky památkové péče, ale také archeology, konzervátory, restaurátory, stavební historiky a další. Podstata datování – základy dendrochronologie – však zůstává pro mnohé z nás záhadou, neboť především humanitně zaměření odborníci pracují pouze s výsledky letokruhových analýz. Zkrátka při našem bádání bývá často směrodatné jen určení druhu a stáří dřeviny, z níž byly dřevěné prvky zkoumané konstrukce zhotoveny. Ještě donedávna bylo pro laiky obtížné najít ucelené a srozumitelné informace o příslušném oboru včetně jeho historie i šíře uplatnění. Situace se nyní změnila. Byla vydána první česky psaná populárně-naučná kniha o dendrochronologii, určená široké veřejnosti. Jejím autorem je jeden ze zakladatelů této vědní disciplíny u nás, někdejší vědecký pracovník Botanického ústavu Akademie věd Ing. Josef Kyncl.¹

Ve 12 kapitolách zdánlivě útlé publikace autor předkládá přehledný návod, jak číst v letokruzích stromů, přibližuje úspěchy i peripetie předních dendrochronologů při tvorbě letokruhových řad, seznamuje nás s celou řadou významných datovacích akcí a představuje další zajímavé aplikace dendrochronologie. Ke každé kapitole jsou v závěru knihy připojeny poznámky s odkazy na použitou literaturu, prameny a další zdroje. Tematicky lze publikaci rozdělit do dvou stěžejních částí.

První část je věnována dendrochronologickému datování, jeho teoretickým základům, odběru i zpracování vzorků a zejména historii oboru. Ta je zde poutavě zprostředkována i díky konkrétním příkladům datování dřevěných konstrukcí z archeologických nalezišť (na-

■ Poznámky

1 Josef Kyncl byl členem dendrochronologické pracovní skupiny Botanického ústavu Akademie věd České republiky v Průhoních pod vedením Jaroslava Dobrého, jejíž náplní se stalo studium jehličnanů – především jedle. V roce 2000, po odchodu do důchodu, založil Josef Kyncl svou kromou dendrochronologickou laboratoř DendroLab Brno. Ta se zaměřuje na datování dřevěných prvků z historických objektů a do jisté míry i na dřevo z archeologických výzkumů na území Čech, Moravy, Slezska, Slovenska a Zakarpatské Ukrajiny. Pro jmenované oblasti rovněž sestavuje datovací standardní chronologie dřevin, jako jsou jedle, smrky, borovice, dub a modřín. Od roku 2005 v uváděné laboratoři působí také Tomáš Kyncl. Bližší informace lze získat na webových stránkách <http://dendrochronologie.cz/>, vyhledáno 23. 3. 2017.